

Innoveren in onderwijs? Investeer in mensen!

Dr. Guus Wijngaards

INHOLLAND Lector eLearning

8 oktober 2006

De wil om het onderwijs te vernieuwen wordt breed gedragen. Scholen worstelen immers met dropout- en motivatieproblemen bij leerlingen, het traditionele onderwijs sluit niet aan bij de manier waarop hedendaagse kinderen kennis en informatie opdoen in hun eigen digitale wereld, de schoolpopulatie wordt steeds veelzijdiger en vraagt om verschillende leerniveaus en meer individuele aandacht. Gelukkig komen op scholen de laatste jaren steeds meer jonge leraren voor de klas die een andere kijk op onderwijs geven en op leren met zich meenemen. Zo kan er een vermenging plaats vinden van de verworvenheden van het traditionele onderwijs met de voordelen van het vernieuwend leren.

Waar dat vernieuwend leren – ook wel aangeduid met “nieuw leren” – naar toe wil? Naar onderwijs waarin leerlingen en studenten niet alleen zelf verantwoordelijk zijn voor het plannen van hun leren, maar ook nieuwsgierig zijn, zelf op ontdekking uitgaan en komen tot “diepgaand leren” waarbij ze door een onderwerp worden gegrepen en zichzelf vragen gaan stellen. Gemotiveerde leerlingen dus die enerzijds bereid zijn om samen te werken maar anderzijds ook in staat zijn zelfstandig een eigen leerroute te volgen binnen beschikbare elektronische leeromgevingen. Leeromgevingen die eveneens authentieke, realistische of spelachtige situaties weten te bieden en aangepaste wijzen van toetsing.

Een utopie? Zeker niet! Maar wel een niet gemakkelijke en tijdrovende onderneming. Innovaties binnen het onderwijs worden vooral vormgegeven in processen en organisatievormen. Daarom storten veel scholen en onderwijsinstellingen zich in projecten en experimenten, waarin woorden als “competentiegericht, vraaggestuurd, probleemgestuurd en ervaringsgericht” rondzoemen. Noodzakelijke projecten om tot innovatie te komen en het onderwijs steeds weer te verbeteren.

Trends

Helaas zijn er enkele trends die innovaties binnen het onderwijs bemoeilijken:

- De technologie ontwikkelt voortdurend door, maar veel leraren hebben of nemen de tijd niet om die ontwikkelingen bij te houden.

- Jongeren weten goed hoe alle verworvenheden van nieuwe technologieën moeten worden gebruikt en bouwen aan een eigen digitale wereld waarvan ouderen soms nauwelijks weet hebben¹.
- Binnen het onderwijs is fors geïnvesteerd in computers, internetvoorzieningen, programmatuur en digitale inhoud, vooral vanuit een algemeen idee dat ICT belangrijk is. Omdat nog al wat leraren er niet ten volle achterstaan of zich onzeker voelen, wordt die ICT vervolgens niet of onvoldoende gebruikt.
- Vanuit de arbeidsmarkt wordt steeds meer gevraagd om *kenniswerkers*. Hierbij gaat het om mensen die van de ene kant over een goede vakkennis beschikken, maar die aan de andere kant vooral toch in staat zijn om nieuwe relevante kennis binnen te halen, weten hoe ze moeten omgaan met leren als een cyclisch proces (doen – reflecteren op ervaringen en nieuwe informatie – het analyseren en begrijpen ervan – het nemen van beslissingen, doen, enzovoorts). Bedrijven hebben ook grote behoefte aan mensen die procesbesturing in hun vingers hebben, die het totaal kunnen overzien²

eLearning en Blended Learning: het gaat vooral om mensen!

De term *eLearning* duidt op het verbeteren van de kwaliteit van onderwijs geven en leren door het verantwoord gebruik van internet en multimedia. Het is duidelijk dat ICT onze kansen om beter te informeren, te communiceren en samen te werken enorm vergroot. Zo zien we een grote toename aan kennisbronnen ontstaan, beschikken we ook over een krachtig medium om (leer)inhouden binnen te halen en te versturen en gebruiken we het internet voor interactie en dialoog. ICT is voor een deel de oorzaak van veranderingen, maar vooral toch een krachtig instrumentarium om veranderingen te realiseren.

Een woord dat vaak in één adem wordt genoemd met *eLearning* is *Blended Learning*. Hierbij gaat het niet alleen om een mix van contactonderwijs en afstandsonderwijs, maar ook om keuzes ten aanzien van didactische strategie, type leeromgeving, media en vormen van communicatie, en die keuzes worden onder meer ingevuld door het type leerproces dat moet worden ondersteund en de karakteristieken van de leerling of student³. Het lijkt erop dat er niet zoiets bestaat als de 'ideale blend', maar dat elke leersituatie of leerpraktijk vraagt om één op die specifieke situatie toegesneden 'blend'. Het ontwikkelen van optimale

¹ Wijngaards, G., Fransen, J en Swager, P. (2006), *Jongeren en hun digitale wereld*, Koninklijke Van Gorcum Assen.

² Wijk, S. van en Roever, S. de (2006). *Het roer om!* Heerlen: Open Universiteit Nederland; Tijdschrift OnderwijsInnovatie, 3, 2006.

³ Fransen, J. (2006), *Een nieuwe werkdefinitie van blended leren en Ontwerpstrategie voor blended learning*. Heerlen: Open universiteit Nederland; Tijdschrift OnderwijsInnovatie 2 en 3.

situatiespecifieke 'blends' vraagt daarmee om een ontwerpstrategie die het complexe keuzeproces ondersteunt.

Maar in innovatieprocessen binnen het onderwijs gaat het niet alleen om technologie en kennis, maar hoofdzakelijk om de mensen binnen het proces van veranderingen en vernieuwingen: docenten, leerlingen en studenten en management. Zij zullen goed doordrongen moeten zijn van de noodzaak van vernieuwingen en begrijpen welke veranderingen in organisatie en in eigen rol daarbij horen.

Management

Het management zal leiding moeten geven aan de sociale dimensie van innoveren⁴. Zelf zullen de leidinggevendenden een passie moeten uitstralen voor veranderingen en een duidelijke visie op de gewenste ontwikkelingen moeten communiceren. In feite moeten ze ondernemerschap in de organisatie bevorderen, waarin flexibiliteit maar ook het leren door leraren en overig personeel vanzelfsprekend zijn.

De Inspectie van het Onderwijs⁵ beschrijft dat inspirerende schoolleiders niet alleen maar bestaande middelen en werkwijzen willen vervangen door nieuwe met ICT, maar dat ze méér willen. Het gaat hen om een fundamentele bezinning op doel, inhoud, werkvorm en opbrengsten, waarbij ICT één van de hulpmiddelen vormt om nieuwe vormen van leren en onderwijzen uit te proberen. Hierbij wordt het vaak mogelijk dat leerlingen zelfstandiger kunnen opereren en bovendien mee kunnen doen om de vorm van het onderwijsleerproces mee te bepalen. Cruciaal is hierbij dat de schoolleiders aangeven te hebben moeten leren dat veranderingen in onderwijsprocessen hun eigen tempo hebben. Je moet bijvoorbeeld niet te veel doen of te snel willen gaan. Het proces heeft zijn tijd nodig, maar is in zichzelf een onmisbare stap op weg naar innovatie, zowel voor de schoolleider als voor de leraar.

Leraren

Leraren zijn bereid zich voor onderwijsvernieuwingen in te zetten, als ze het doel ervan onderschrijven, het van belang achten voor de school, voor de leerlingen, voor zichzelf én als ze voldoende mogelijkheden en (technische en didactische) ondersteuning krijgen om de vernieuwing te realiseren. Een innovatieproces wordt dan een veranderingsproces dat door

⁴ "Sociale innovatie is veel belangrijker dan research & development", zegt Henk Volberda, hoogleraar strategisch management en ondernemingsbeleid en directeur van het Erasmus Renewal Centre van de Erasmus Universiteit in Rotterdam. Hij baseert zijn uitspraak op onderzoek dat hij samen verrichte met zijn collega's Frans van den Bosch en Justin Jansen onder 9000 bedrijven en instellingen in Nederland

⁵ *Schoolleiders on line, Inspirerende praktijkvoorbeelden* (2005)

een gehele lerende organisatie kan worden gedragen, waarbij de docent als vanzelf veranderingsbekwaam wordt⁶.

De rol van de docent is en blijft daarin dus altijd een heel belangrijke! Al verandert zijn rol voortdurend. Want het begeleiden van leerprocessen op afstand bijvoorbeeld, binnen een elektronische leeromgeving, vraagt om een bredere taakstelling van de begeleider. Het gaat daarbij om instructie, begeleiding én ondersteuning. Daarbij wordt de zelfstandigheid en zelfverantwoordelijkheid van de leerling en student nagestreefd, maar de leraar heeft ook een initiërende rol in dat proces⁷.

Een leraar die ICT vernieuwend gebruikt in zijn onderwijs beschikt over 'persoonlijk ondernemerschap'. Dit wordt gekenmerkt door samenwerking met collega's die ook ICT gebruiken, door goede communicatieve en samenwerkingsvaardigheden. Zijn motivatie om ICT te gebruiken is gebaseerd op zijn opvatting over wat goed onderwijs is. Hij is in staat om zelf hulp te regelen voor didactische of technische problemen.

Leerlingen en studenten

Leerlingen en studenten horen in het onderwijs altijd centraal te staan, maar zeker als het aankomt op *eLearning* en *Blended Learning*. Zelfstandigheid en verantwoordelijkheid voor eigen leren komen voorop, maar vragen natuurlijk om een goede en stimulerende begeleiding.

Belangrijk is dat het onderwijs beter aansluit bij de digitale wereld van jongeren. Door actief bezig te zijn in die digitale wereld ontwikkelen jongeren – meestal onbedoeld – belangrijke vaardigheden en doen ze kennis op van allerlei zaken die een rol spelen in het leven van onze moderne samenleving. Met leren wordt dan bedoeld: het opdoen van kennis en vaardigheden, het opslaan in het geheugen en het weten toe te passen in de praktijk. Het is als het ware een bijproduct van handelingen met de computer en op het Internet die eigenlijk een andere bedoeling hebben: communiceren, plezier hebben en informatie zoeken bijvoorbeeld.

Het gaat allereerst om digitale vaardigheden. Deze variëren van het besturen van de computer (zelf nieuwe programma's op de computer zetten, bestanden zoeken, mappen

⁶ Snoek, M. (2004), *Van Veranderd Worden naar Zelf Veranderen; veranderingsbekwaamheid als metacompetentie van leraren*. Tekst bij de openbare les van 25 november 2004. Amsterdam, HVA Publicaties.

⁷ Fransen, J. (2005), *De eTutor in de context van eLearning en het competentieprofiel van de eTutor*. www.inholland.nl/elearning

maken, bestanden kopiëren, met plaatjes, video en muziek omgaan, etc.) tot e-mailen, websites maken, tekenen en tekstverwerken Een goede basis om in onderwijssituaties het gebruik van programma's als PowerPoint, Access en Excel goed te leren hanteren. Maar ze leren online veel meer. Vooral sociale vaardigheden, strategisch inzicht, creativiteit, het snel verwerken van informatie en verantwoordelijkheid.

Kortom: voor leerlingen en studenten moet het onderwijs uitdagender en boeiender worden. Bovendien moet meer gebruik worden gemaakt van hun kennis, vaardigheden en creatief vermogen. Een (inter)actievere rol dus!

Beleidsadvies aan het nieuwe kabinet

Het lijkt daarom verstandig dat de overheid in het onderwijs projecten en processen (financieel) stimuleert, die binnen de specifieke context van een opleiding het leren op de werkvloer (*learning-on-the-job*) verbeteren. Kleine, noodzakelijke maar overzichtelijke stappen in het voortdurende innovatieproces van een instelling naar vernieuwend leren. Projecten en processen die vooral aandacht hebben voor de veranderende rollen van het management, leraren en leerlingen. Liever veel kleine, praktisch uitvoerbare projecten, dan grote en soms te ambitieuze.